

Qui té por de Ramon Llull?

Anthony Bonner

Maioricensis Schola Lullistica

ab@anthonybonner.com

A mitjan segle passat encara se sentia parlar d'un «home de rauxa», un «foll d'amor» anomenat Ramon Llull, la vida del qual era «una cursa desenfrenada d'inquietuds que s'encalcn com les ones d'una mar en perpètua turmenta». S'admirava el lirisme, l'emotivitat i la «sinceritat» d'obres com el *Llibre de contemplació*, el *Cant de Ramon* i sobretot el *Llibre d'amic e amat*. D'aquest darrer, se solia citar els versicles més poèticament efusius i oblidar els que mostaven la «recia contextura filosòfica» de l'obra, en paraules de Carreras i Artau. De les obres literàries, s'entusiasmaven més amb el *Blaquerna* que amb el *Fèlix*, del qual «Les anècdotes intercalades per donar amenitat –la majoria intolerablement artificioses–, van d'ací d'allà com pilotes de tenis», com descriu Allison Peers els exemples sobre els quals està bastida aquesta darrera obra. Ja no parlem de l'Art, de la qual Salvador Galmés, editor admirable de les dues obres citades a continuació, va dir: «La *Taula general* és més eixuta encara i tan indigesta com l'*Art demostrativa*, tot i que les circumstàncies de composició foren d'allò més favorables a una gran volada lírica. Ramon Llull l'escriuí en el període més tràgic, potser, de la seva vida». En fi, un personatge una mica imprevisible i descontrolat: meravellós quan donava corda a la seva inspiració espiritual i mística, i més aviat desafortunat quan intentava ficar-se en camps més intel·lectuals, en els quals tenia una preparació inadequada i d'on li sortien coses d'una peculiaritat difícil d'explicar.

És veritat que ja havia sorgit gent que prenia seriosament el costat filosòfic / teològic del beat, com Otto Keicher en un llibre del 1909, Jean-Henri Probst en un de 1912 i Éphrem Longpré en la seva admirable exposició general del pensament lul·lià a *Dictionnaire de Théologie Catholique* de 1926, però havien influït poc en la visió general de Ramon Llull.¹ Finalment hi va haver els importantíssims apartats sobre Llull als dos toms de la *Historia de la filosofía española* dels germans Carreras i Artau, apareguts a Madrid el 1939 i el 1942. Potser, pel fet d'haver sortit en els anys més difícils de la història moderna espanyola, no tingueren la difusió que mereixien, ja que el 1958 el respectat assagista científic nord-americà, Martin Gardner, podia descriure Llull com un «troubadour who sang his passionate love songs to his Beloved and twirled his colored circles as a juggler twirls his colored plates».

Però uns quatre anys abans ja havia començat un gir que deixaria caducada aquesta imatge. El 1954 Frances Yates, a l'article «The Art of Ramon Llull. An approach to it through Llull's theory of the elements», publicat en el *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, va obrir una porta en els estudis lul·lians que va ser com una ventada d'aire fresc que entrava en una sala de cortines arnades i mobles coberts de pols. Les explicacions de la teoria elemental, del seu paper en l'analogia, de com aquesta analogia era fonamental per a l'empresa lul·liana, en l'astronomia, en la medicina i sobretot en les obres literàries, i de com les diverses peces de la vasta producció lul·liana s'integraven les unes amb les altres –tot això eren novetats extraordinàriament estimulants per als estudis lul·lians. L'any següent Robert Pring-Mill, a l'article «The Trinitarian World Picture of Ramon Llull», publicat en el *Romanistisches Jahrbuch*, va presentar el primer estudi a fons de l'estructura correlativa de tots els éssers, cosa que implicava una visió trinitària del món.

El gir definitiu, però, va venir l'any 1957, un gir propulsat per tres projectes editorials. El primer fou la fundació del Raimundus-Lullus-Institut per Friedrich Stegmüller a la Universitat de Freiburg, per tal d'iniciar l'edició de la vasta obra llatina de Llull, en gran part encara inèdita. L'any 1959 en va sortir el primer tom, i ara mateix el projecte ja ha arribat al tom 34. Al mateix temps, al Lullus-Institut, es van formar uns lul·listes que tingueren un paper primordial en aquella renovació, com per exemple Charles Lohr, Helmut Riedlinger, Johannes Stöhr, Jordi Gayà i Fernando Domínguez.

El segon projecte fou la publicació a Barcelona de les *Obres essencials* de Llull, en dos toms (1957 i 1960). Les seves gairebé 2.800 pàgines donaven al

¹ Hom pot consultar les referències d'aquestes publicacions a l'apartat de Bibliografia de <<http://orbita.bib.ub.edu/llull/index.asp>>.

lector català accés per primera vegada a un ventall remarcablement ampli de textos lul·lians, que anava des d'obres espirituals, com ara el *Llibre de contemplació* o l'*Arbre de filosofia d'amor*, altres d'aspecte més literari, com són les novel·les *Blaquerna* i *Fèlix*, i una mostra bastant completa de la poesia, fins a obres d'un caire més tècnic, com són el *Llibre del gentil* i l'*Arbre de ciència*. Totes eren presentades amb introduccions i notes dels germans Carreras i Artau, de Miquel Batllori, de Jordi Rubió i Balaguer i de Pere Bohigas, entre d'altres. Era una publicació que va obrir Ramon Llull a un públic culte de la manera més intel·ligent, clara i objectiva possible.

El tercer projecte editorial va ser l'inici de la revista *Estudios Lulianos* (títol que el 1991 es va canviar per *Studia Lulliana*), impulsada per Sebastián Garcías Palou. Ja des del seu primer volum de l'any 1957, amb articles de Carreras i Artau, Kamar, Moll, Pring-Mill, Stöhr, Stegmüller, Batllori i Ruffini entre d'altres, ha esdevingut el punt focal de la recerca lul·lística nacional i internacional.

Dos llibres posteriors van situar el beat en el món que l'envoltava i en la posteritat. El llibre de Jocelyn Hillgarth, *Ramon Lull and Lullism in Fourteenth-Century France* (Oxford, 1971)² ha mostrat com Llull va aprendre a manejar els fils intel·lectuals, polítics i acadèmics de París, tan importants per a la difusió del seu programa, i el paper importantíssim que hi va tenir el seu deixeble Tomàs Le Myésier. El de Paolo Rossi, *Clavis universalis. Arti mnemoniche e logica combinatoria da Lullo a Leibniz* (Milà-Nàpols, 1960) va mostrar el paper de l'Art lul·liana en la història de la mnemotècnica, l'enciclopedisme, la recerca d'una llengua universal i d'una *mathesis universalis* en el Renaixement i el primer Barroc. A més d'aquests dos, les *Selected Works of Ramon Llull* del sotasignat, que sortiren l'any 1985, van intentar mostrar com l'extraordinària diversitat de la producció lul·liana –aquí representada per l'apologètica, la narrativa, la ciència (en aquest cas, la medicina) i la mística– eren peces d'un sol projecte, la pedra fonamental del qual era l'Art.

Més recentment, Josep Maria Ruiz Simon, en el llibre *L'Art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència* (Barcelona, 1999), ha explicat la naturalesa de l'Art, els programes lul·lians de refosa de la lògica i la metafísica aristotèliques, i la relació entre l'Art, la metafísica i la teologia. Sobre aquests fonaments el sotasignat, a *The Art and Logic of Ramon Llull. A User's Guide* (Leiden, 2007), ha intentat explicar el funcionament de l'Art, com a sistema i com a base del programa lul·lià en les seves múltiples manifestacions. Finalment, un equip de la Universitat de Barcelona, Lola Badia, Albert Soler i Joan Santanach, amb

² Vegeu la base de dades citada a la nota anterior per a traduccions catalanes (i a altres idiomes) d'aquest llibre i d'altres citats a continuació.

la col·laboració d'una professora pisana, Elena Pistolesi, estan estudiant l'esforç conscient per part del beat de difondre i conservar per a la posteritat les obres més importants del seu programa, sobretot en l'aspecte lingüístic, la vernacularitat i les múltiples traduccions antigues de les seves obres.

Aquestes innovacions dels darrers 50 anys, amb moltes altres aportacions que serien llarguíssimes d'enumerar, han creat un Llull molt més complex i conseqüent, han intentat explicar la interrelació (i la unitat bàsica entorn de l'Art) entre l'enorme diversitat dels temes que va tocar, i han mostrat la seva consciència dels problemes que li podrien comportar les novetats (sobretot lògiques) que proposava per tal de demostrar els articles de la fe com a única manera de convertir musulmans i jueus. Aquesta nova imatge no ha volgut foragitar l'objectiu missional i devocional de tota l'obra lul·liana; ans al contrari, ha intentat mostrar que n'era el nucli i de quina manera s'integrava amb els seus altres projectes. El que sí que s'ha volgut foragitar és la imatge d'un Llull ingenu, impulsiu i poètic, que no tocava de peus a terra; en fi, d'un *idiota et illiteratus*, com li deien al Renaixement.

M'ha semblat pertinent de repassar aquesta història perquè darrerament s'ha produït un intent de recuperar aquest Llull més simple (i ximple). Si l'atac hagués vingut d'un personatge sense credencials científiques, no valdria la pena donar-hi resposta, però ha vingut d'una persona, Josep Batalla, amb una solvència intel·lectual reconeguda, com a editor (de la casa *Obrador Edendum*) i com a traductor (com per exemple del destacat *El pensament filosòfic a l'Edat Mitjana* de Kurt Flasch), tasques que ha despatxat admirablement. Ara bé, parlant d'una persona amb aquest bagatge intel·lectual, la paraula «atac» podria semblar exagerada i massa subjectiva. El lector jutjarà.

El darrer escrit sobre el beat de Josep Batalla, intítulat «Ramon Llull: un mag omniscient o un cristià enraonat?», ha aparegut a la revista digital *Núvol*.³ En un to enrabiad, parla «dels babaus saberuts» que han volgut fer de Llull un «mag omniscient ... endevinaire del pensament científic modern», «un lògic i un epistemòleg competent que en plena edat mitjana ha superat totes les mancances de l'aristotelisme escolàstic», un programa fet «al marge del cristianisme» i «al marge de qualsevol visió teològica del món». El principal responsable d'aquesta actitud és «un jove i agut periodista, futur caçador implacable de neocons» (no en dona el nom, però es refereix a Josep Maria Ruiz Simon), del qual el 1999 es va publicar «una novel·la històrica filosòficament mal escrita, *L'Art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència*». Però en això Ruiz Simon no va sol;

³ El podeu llegir a l'adreça: <<http://www.nuvol.com/noticies/ramon-llull-un-mag-omniscient-o-un-cristia-enraonat/>>.

està acompanyat pels «lul·listes seculars barcelonins» i per qui signa aquestes ratlles.

La justificació del que diu amb un to tan agressiu i despectiu en aquest escrit es troba en un altre escrit seu, «L'art lul·liana com a teologia filosòfica», publicat a la *Revista de llenguas y literaturas catalana, gallega y vasca*,⁴ on s'expressa més pausadament i presenta un gran aparat de notes a peu de pàgina d'una aparença científica i seriosa. Aquest treball comença presentant la seva *bête noire*, «el lul·lisme secular», amb un parell d'exemples d'un servidor: el primer, extret d'una entrevista al diari *El Mundo*, i l'altre, d'un escrit ocasional. Del primer, en què jo suggeria que en els estudis lul·lians moderns sobre Llull la filosofia i la teologia haurien d'anar per camins separats, en va treure la conclusió que «L'única explicació que provisionalment em sembla plausible és que Bonner deu ésser del parer que el Llull «religiós» [...] avui dia manca d'interès, mentre que un Llull «areligiós» [...] és a dir, un Llull els raonaments del qual serien vàlids al marge de la fe cristiana que els inspirà, té encara interès per al lector secular actual». Afirmar que A i B han d'anar per camins separats no implica en cap cas descartar B; de manera que la idea que vull descartar B és només el resultat del desplegament retòric de «provisionalment em sembla plausible» i «deu ésser del parer» per arribar a la conclusió B, que diu que els raonaments de Llull «serien vàlids al marge de la fe cristiana». Amb aquest «fet» establert, hom pot pujar la frase original un esglaó més de categoria, al d'una «declaració de principis», que al cap d'unes línies és pujat a un esglaó encara més alt i es converteix en una «ideologia del lul·lisme secular». És així que Batalla construeix una piràmide que corona amb el concepte de «lul·lisme secular», el qual, una vegada fixat i convenientment reïficat, pot utilitzar-se com a diana de les seves crítiques. Cal fer notar, però, que l'objecte de l'atac és una construcció del propi Josep Batalla.

La diana principal de la seva ira, però, és Josep Maria Ruiz Simon, que ataca amb construccions que són igualment seves i igualment quimèriques, com quan diu:

Ruiz Simon no demostra amb dades històriques que Llull estudià i conegué a fons la *logica nova*, però tampoc no aporta cap demostració rigorosa que obligui a admetre que l'Art és incompreensible si el seu autor no hagués estat un bon coneixedor de la *logica nova*. Cal tenir present que és del tot possible interpretar l'Art a partir de les doctrines lògiques que figuren en l'obra de Pere Hispà, el qual certament no conegué la *logica nova*.

⁴ Núm. 15 (2010), pp. 321-344. Fou traduït a l'alemany: «Die lullische Ars als philosophische Theologie», *Jahrbuch für Religionsphilosophie* 9 (2010), pp. 129-158.

Aquí tenim una construcció farcida de confusions i incorreccions. La *logica nova* medieval treballava amb quatre obres d'Aristòtil: Els *Primers analítics*, els *Segons analítics*, els *Tòpics* i les *Refutacions sofístiques*, totes discutides detalladament per Pere Hispà. A part d'això, he de confessar que no entenc quines són «les doctrines lògiques que figuren en l'obra de Pere Hispà» a partir de les quals «és del tot possible interpretar l'Art». Fins i tot si l'Art derivés d'aquí, és metodològicament incorrecte suposar que si un pensador en cita un altre és perquè l'ha d'haver «estudiat i conegut a fons». La història de la filosofia és farcida de pensadors que han trobat coses il·luminadores o aprofitables en un autor anterior sense haver-ne «estudiat i conegut a fons» l'obra. La interpretació de Batalla és volgudament maximalista: o tot o res!

Amb el mateix to intimidatori, passeja coneixements que semblen aclaparadors, com quan diu:

Obsessionat a defensar la pretesa superioritat de la lògica de l'Art sobre la lògica aristotèlica, Ruiz Simon no té prou en compte la riquesa de matisos amb què els lògics medievals debatien els problemes que els preocupaven, que no són pas els problemes que ell els atribueix. Segons els textos que ens han pervingut, els medievals no discutien *de unitate scientiae* ni *de arte inventiva* sinó: 1) de les expressions constants (*De syncategoremata*); 2) de l'anàlisi i la predicació dels termes i de llur referència, qüestions conegudes com a *De proprietatibus terminorum* (*De suppositionibus*, *De copulatione*, *De relativis*, *De ampliatione*, *De restrictione*, *De appellatione*); 3) de les qüestions especialment difícils (*De insolubilibus*, *De impossibilibus*); 4) de les diverses maneres de procedir en la demostració (*De obligationibus*); 5) de la inferència vàlida (*De consequentiis*) o invàlida (*De sophismatis* o *De fallaciis*); 6) de qüestions de lògica modal (*De necessario*, *De contingenti*, *De possibili*).

Que Ruiz Simon estigui «obsessionat a defensar la pretesa superioritat de la lògica de l'Art sobre la lògica aristotèlica» és una altra invenció de Batalla. I la raó que no tingui «prou en compte la riquesa de matisos amb què els lògics medievals debatien els problemes que els preocupaven» és que eren problemes *sermocinales* o del llenguatge, com ja hem dit, que no tenien res a veure amb l'Art. A més, diria que l'única raó que hi pot haver per desplegar una llista tan llarga de temes que no vénen al cas és voler impressionar amb la seva erudició, i així deixar ben esclafada l'oposició.

Una altra tàctica de Batalla és fer llistes de coses que semblen evidents o provades, o que s'encadenen una darrera l'altra, com quan explica que el «lul·lisme secular» funciona amb [posam entre claudàtors els nostres comentaris]:

- 1) la pressuposició tàcita que Llull conegué a fons la *logica nova* aristotèlica; [la «pressuposició» és de Batalla, no dels «secularistes»]
- 2) l'admissió no provada que al tombant del segle XIV hi hagué un ampli debat de *fundamento scientiarum* i de *arte inveniendi*, en el qual Llull hauria intervingut amb una proposta convincent; [ningú no ha dit mai que hi hagués un tal «ampli debat» en el qual Llull hauria intervingut, així que tornam a tenir una altra invenció de Batalla]
- 3) l'acceptació de donar per fet que en aquest suposat debat l'epistemologia lul·liana era capaç de reemplaçar la teoria aristotèlica de la ciència; [amb una retòrica carregada d'implicacions negatives, emmascara un intent real de Llull de reemplaçar tal teoria, però no perquè això fos del gust dels «lul·listes seculars», sinó perquè la trobava inadequada, i això, com explicarem ara mateix, per raons sobretot teològiques]
- 4) la interpretació del pròleg a l'*Ars generalis ultima* com si Llull hi justificés la seva Art com una proposta epistemològica estrictament filosòfica. [vegeu a continuació el tema de la interpretació d'aquest pròleg que sembla obsessionar Batalla]

En una nota Josep Batalla diu que «Ruiz Simon tendeix a impressionar el lector amb tot un reguitzell de citacions que desconcerten per llur heterogeneïtat. Examinades atentament de la vora, les citacions de Ruiz Simon revelen llur puntillisme impressionista, es manifesten inconnexes i perden poder probatori global», observacions perfectament aplicables a l'article de Batalla. En dues notes contigües cita autors que Ruiz Simon hauria fet bé de consultar: Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Francis Herbert Bradley, Hermann Krings, Alfred North Whitehead, Maurice Bondel i Henry Dumery. En lloc d'això, diu, «recorre esbiaixadament a Leibniz», una afirmació que pretén justificar en una nota que conté quatre referències, però cap a l'estudi clàssic de Couturat (que precisament tracta la relació amb Llull).⁵ En un altre lloc renya Ruiz Simon per no haver consultat el llibre de Jan Pinborg, *Logik und Semantik im Mittelalter. Ein Überblick*,⁶ que, diu, «esmenta explícitament Llull (p. 87)». El problema és que, aquí, Pinborg es va equivocar: el que cita a la p. 87 és la *Logicalia parva*, sense adonar-se que és

⁵ Louis Couturat, *La logique de Leibniz* (París, 1901; reimpr. Hildesheim: 1969). «Esbiaixadament» perquè Ruiz Simon «ignora tot allò que de religió hi pot haver en Leibniz», censura inquisitorial que tiraria a la foguera la major part de la bibliografia moderna sobre el pensador alemany. Com a curiositat, també eliminaria una gran part dels textos, per exemple, de la *Cambridge History of Later Medieval Philosophy*, amb els seus apartats sobre lògica, epistemologia, filosofia natural, «Philosophy of mind and action», etc.

⁶ Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 1972.

una obra espúria del s. xv. Però mentrestant el lector, si no ho sap, quedarà impressionat amb un títol alemany tan seriós. Finalment, en les primeres sis notes de l'article cita Frank Kermode, Nicholas Rescher, Paul K. Feyerband, Jean Briemont, Alan Sokal i Hans Georg Gadamer per tal de justificar que «Creure que podem interpretar un autor sense cap mena de prejudici és una il·lusió d'allò més ingènua» i que en realitat «només cerquem allò que volem trobar», conceptes que aplica al «lul·lisme secular» amb les seves pretensions d'objectivitat. Invito el lector a comparar la majoria de pàgines de qualsevol dels «lul·listes seculars» amb les de Batalla. Primer trobarà que ells citen –i sovint– textos de Ramon Llull, cosa que Batalla no fa ni una sola vegada en aquest article. Totes les seves citacions són de segona mà, i sistemàticament –gairebé diria obsessivament– triades per reflectir la seva visió negativa de l'empresa lul·liana, és a dir, de complir amb allò de «només cerquem allò que volem trobar». Segon, el lector també hi trobarà un camp sembrat d'asseveracions mai argumentades, sinó justificades per una retòrica de probabilitats. Ja hem vist com funciona això amb la «declaració de principis». En l'article justificatiu i més seriós he comptabilitzat una cinquantena d'ocurrències de les paraules «semblar» (i els seus derivats «(in)versemblant»), «segurament», «crec que», «al meu parer», «considero», «probablement» i «plausible». De vegades vénen en tàndem, com «sembla plausible» o el magnífic «no sembla pas inversemblant». Aquestes expressions d'opinió s'empren per introduir asseveracions que després es donen per fets evidents o provats, als quals el lector se sent obligat a assentir; però ben mirada, la força de l'argument és gairebé enterament retòrica. Ell té dret, naturalment, a la seva opinió, però l'hauria de saber distingir de la ciència, dos camps que, com veurem a continuació, el beat es preocupava molt de separar.

Al cor de la *bête noire* del «lul·lisme secular» nia una altra *bête noire*: la caracterització de l'Art per part de Ruiz Simon com una construcció epistemològica. La peça central en aquesta discussió és el pròleg de l'*Ars generalis ultima*, sobre el qual Batalla dedica tot un apartat al segon escrit, en el qual diu:

Crec, doncs, que silenciar que l'*Ars generalis ultima* en el seu conjunt és una obra tan teològica com ho és qualsevol altra obra lul·liana, i remarcar, en canvi, que en el pròleg de l'obra Llull «justifica la necessitat de la seva Art per raons estrictament epistemològiques», respon a una interpretació esbiaixada, que probablement s'explica per la ideologia secular de l'intendent que la proposa. [...] Voler situar l'Art lul·liana «movent-se» lliurement en l'àmbit aristotèlic, em sembla una decisió difícil de justificar.

Com sempre Batalla diu «crec», «probablement» i «em sembla», i al mateix temps té molta cura de no citar el pròleg de Llull, que diu el següent:

Quoniam intellectus humanus est valde plus in opinione quam in scientia constitutus, ex eo quia quaelibet scientia habet sua principia propria, et diversa a principiis aliarum scientiarum, idcirco requirit et appetit intellectus quod sit una scientia generalis ad omnes scientias. Et hoc cum suis principiis generalibus in quibus principia aliarum scientiarum particularium sint implicita et contenta, sicut particulare in universali. Ratio huius est ut cum ipsis principiis alia principia subalternata sint et ordinata, et etiam regulata, ut intellectus in ipsis scientiis quiescat per verum intelligere, et ab opinionibus erroneis sit remotus et prolongatus.

Per hanc quidem scientiam possunt aliae scientiae faciliter acquiri. Principia enim particularia in generalibus huius Artis relucet et apparent, ipsis tamen principiis particularibus applicatis principiis huius Artis, sicut pars applicatur suo toti.⁷

Primer, pel que fa a «l'àmbit aristotèlic», com ha explicat el mateix Ruiz Simon, és una clara reformulació d'aspectes significatius dels *Segons analítics*, on precisament Aristòtil parla de la disjunció opinió / ciència i de la jerarquia de les ciències. Però, més important, no veig com no es podria considerar aquest text lul·lià com alguna cosa que no fos una formulació epistemològica. Així que l'intent de «justificar la necessitat de la seva Art per raons estrictament epistemològiques» no és la invenció d'un infiltrat secularitzant, sinó que és precisament el que el beat volia fer. Perquè, en haver proposat la conversió de musulmans i jueus al cristianisme com una de les metes principals de la seva vida, era la manera de resoldre una disjunció possiblement molt greu. Per una banda, Llull estava convençut que això només es podia acomplir per la via positiva de provar els articles de la fe, en lloc de la negativa d'intentar desmuntar les creences de l'infidel; per una altra banda, veia que allò no era possible per la via d'una distinció entre fe i raó que entenia la raó segons el model aristotèlic. Per això havia de muntar una epistemologia aplicable *també* al món diví o, per dir-ho d'una altra manera, una que encloïa la teologia com una ciència subalternada –en la terminologia escolàstica del s. XIII–, que és el que es desprèn del pròleg de Llull citat.

D'altra banda, que l'*Ars generalis ultima* sigui «una obra tan teològica com ho és qualsevol altra obra lul·liana», o que presenti una «visió cristiana del món», com diu Batalla en el primer article, són coses que només es poden formular després dels verbs «crec» o «sembla», perquè l'evidència textual és més aviat escassa. Només s'hi parla de religió quan entra en les aplicacions de l'Art (a la novena de les onze parts substancials de l'obra), que comencen amb els nou Subjectes, el primer dels quals és Déu. I fins i tot aquí evita qualsevol discussió que es pugui identificar amb el cristianisme. Això ho fa, com explica en

⁷ ROL XIV / CCCM 75 (1986), pp. 5-6.

un altre lloc, perquè l'Art sigui «generalis omnibus, Christianis, Sarracenis, Judaeis, ac etiam paganis».⁸ A la resta de les aplicacions de l'Art, que són les Cent Formes, de temes religiosos, només n'hi ha dos, «Teologia» i «Oració», mentre que les altres noranta-vuit formes tracten coses com les categories aristotèliques, la filosofia, la música, la retòrica, i fins i tot presenten minittractats sobre «Mercaderia» (comerç) i «Navegació».

Amb això no vull insinuar que temes com la teologia o la contemplació no siguin uns dels objectius fonamentals de l'Art. Ni vull suggerir que la meta principal de l'Art i de tota l'empresa lul·liana no fos la de persuadir la gent d'entendre i estimar Déu. Són coses, a més, de les quals els suposats propulsors del «lul·lisme secular» som plenament conscients i no hem evitat mai. Però això són qüestions d'objectius i meta, coses que Llull evita o dissimula a l'hora de fonamentar l'Art per tal de fer-la més acceptable per a possibles adversaris.

Finalment, Batalla s'esforça a reduir la importància de Llull, i sobretot l'envergadura de la seva empresa intel·lectual. Com podia un «laic culte» ser equiparable als «*magistri artium*» que tractaven temes lògics «amb una extrema precisió tècnica i un estricte rigor terminològic»? Comparacions com aquesta amb les grans corporacions acadèmiques tenen l'efecte de ridiculitzar el beat, de fer-lo un nan en un país de gegants. Vegeu per exemple:

Per consegüent, cal suposar que els *magistri artium* contemporanis de Llull, que havien treballat o encara treballaven pacientment per ampliar les regles *de consequentiis*, les que establien quines deduccions eren vàlides i quines no ho eren, difícilment podien acceptar una solució tan simple com la d'una *ars inveniendi* basada en la combinatòria de l'Ars lul·liana, sorgida al marge de l'exegesi treballosa i exigent dels textos aristotèlics.

Observeu el contrast que hi ha entre els qualificatius admiratius per als *magistri artium* amb els, si no despectius, almenys sí desencisadors que dedica al beat, qualificatius que només serveixen per emascarar un argument que simplement no té sentit. Per exemple, què tenen a veure les regles *de consequentiis* amb una «*ars inveniendi* basada en la combinatòria de l'Ars lul·liana»? Absolutament res. I la validesa d'una deducció és una qüestió formal del llenguatge, completament al marge de l'*ars inveniendi*.⁹ A més a més, costa imaginar Ra-

⁸ *Quaestiones Atrebatenses*, consultables a *Beati Raymundi Lulli Doctoris Illuminati et Martyris Tertii Ordinis Sancti Francisci. Opera parva. Tomus V* (Mallorca: Pere Antoni Capó, 1746), int. IV, pp. 45-46. Vegeu-ne passatges semblants en l'*Art demonstrativa* (OS I, 384) i en l'*Art amativa* (ORL XVII, 8).

⁹ «Formal» en el sentit de la correcció de la forma, i no del contingut, de la deducció, com per exemple: «Totes les botelles són verdes; Sòcrates és una botella; per tant, Sòcrates és verd», que, a pesar de tenir una conclusió discutible, és un argument perfectament vàlid. No crec que per descobrir això es

mon Llull fent una «exegesi treballosa i exigent dels textos aristotèlics», no perquè fos un incapacitat mental, sinó perquè hauria estat un tasca totalment aliena al seu projecte.

Amb el mateix to de menyspreu, despatxa les definicions lul·lianes, dient que Llull «emprava un vocabulari del tot peculiar –ple d’idiolectes, menys precis i més imaginatiu», i que «hi tenia ben poques coses a dir perquè partia de plantejaments d’ordre molt diferent». Jo diria que la famosa definició de l’home com a «animal hominificant» no és producte de la imaginació (implícitament més ingènua) del beat, sinó, com ell mateix explica a la *Lògica nova*, perquè és preferible a «home és animal racional mortal», i això precisament per raons teològiques. És evident que «partia de plantejaments d’ordre molt diferent», però no acab d’entendre com això duu a la conclusió negativa que «hi tenia ben poques coses a dir»; ben al contrari, hi tenia moltes coses a dir, com per exemple la famosa ontologia dinàmica.

Finalment, reitera una i altra vegada el poc impacte de Llull en la lògica medieval com en la història del pensament, amb arguments sempre foraviants:

Només en el sentit en què diem que els atomistes grecs foren precursors de la física atòmica, podem dir que Llull ha estat un lògic precursor de la moderna informàtica. Des del punt de vista matemàtic, la contribució del lul·lisme a la combinatòria és negligible. A diferència dels primers escolàstics d’Oxford i dels filòsofs àrabs de l’època clàssica, Llull treballà aïlladament com un autodidacte, sense haver rebut cap formació rigorosa ni en lògica ni en matemàtica.

Batalla no ha entès el problema: no és com a lògic que es diu que Llull ha estat un precursor de la informàtica moderna, sinó a través de la combinatòria i la seva projecció en Leibniz. A més, la seva contribució a la combinatòria no és des «del punt de vista matemàtic», és a dir teòrica, sinó pràctica, de la seva utilització, cosa que va dur a terme amb una correcció sorprenent en vista d’una teoria que ni existia en el seu temps. Què pinten en aquest argument «els primers escolàstics d’Oxford i els filòsofs àrabs de l’època clàssica» no ho sé, si no és per desprestigiar un «autodidacte» que no havia «rebut cap formació rigorosa ni en lògica ni en matemàtica».

Aquesta insistència en el poc impacte de les proposicions lul·lianes en l’Edat Mitjana i l’època moderna xoquen amb l’evidència dels devers mil manuscrits conservats de la seva obra, un nombre extraordinari per a una figura que no tenia el recolzament continuat de cap estament oficial o orde religiós. Tampoc

necessités una colla de *magistri artium* treballant «pacientment per ampliar les regles *de consequentiis*»; bastava una simple lectura dels *Primers analítics*. Tampoc crec que fos una qüestió d’un interès primordial per l’*ars inveniendi* de Ramon Llull.

es té en compte el ressò en cercles acadèmics (i reials) parisencs, com es veu per la immensa antologia de l'*Electorium*, pel *Breviculum*, amb les famoses miniaures, i pels manuscrits de Le Myésier i Pere de Llemotges conservats a la Sorbona. Que Ramon Llull no fos citat per pràcticament cap figura mínimament coneguda durant els dos segles a partir del començament de la seva carrera, es podria explicar –com segurament sap Josep Batalla– amb el cas tan emblemàtic del cardinal Nicolau de Cusa. D'aquesta figura clau del pensament del s. xv, Carreras i Artau digueren que Llull era l'autor millor representat en la seva biblioteca i de qui havia copiat o extret personalment el major nombre d'obres, mentre que en la vasta obra del cusà només se cita el beat dues vegades.¹⁰ Si trobam una actitud així de cauta, si no temorosa, en una figura central de la jerarquia eclesiàstica del s. xv, davant un Ramon Llull que havia esdevingut controvertit, no ens hauria de sorprendre que altres menys ben situats trobessin aconsellable imitar aquesta prudència.

Tots aquests plantejaments negatius d'una persona, com ja hem dit, de reconeguda solvència intel·lectual, són trists i perillosos. Perillosos perquè impliquen tirar per la borda els avenços dels darrers cinquanta anys que hem assenyalat al principi d'aquest article, com també tirar per la borda l'estudi dels edificis epistemològics, ontològics i lògics que el beat va construir, i negar-ne no tan sols la consistència, sinó també els coneixements tècnics, escolàstics que el beat va poder adquirir durant el llarg curs de la seva carrera intel·lectual.

Finalment, aquests escrits creen una falsa dicotomia entre el «lul·lisme secular» i una «teologia filosòfica», categories creades *ad hoc* pel propi Batalla a fi de condemnar el primer, i així limitar les investigacions lul·lianes a les aprovades per no se sap quina mena de tribunal inquisitorial. Al mateix temps representen un intent de tornar a la situació de la qual es va queixar Jordi Rubió, de xapar Ramon Llull en dos. La divisió no seria la mateixa, però tindria un resultat remarcablement similar. Implicaria que, per una banda, hi ha les obres més espirituals sobre la contemplació, la fe, la mística o la missió i, per altra banda, les que entren en els camps de la teologia, la filosofia o la lògica, per als quals un laic com Llull no tenia una preparació adequada, cosa que donaria resultats ingenus elaborats amb plantejaments més aviat personals i idiosincràtics. És com si Batalla tingués por d'un Ramon Llull intel·lectualment potent, una figura que encaixa malament en els esquemes acadèmics tradicionals. A Llull, com a laic, li pertocaria de ser una anomalia simpàtica i poca cosa més.

¹⁰ Tomàs Carreras i Artau i Joaquín Carreras i Artau, *Historia de la filosofía española. Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, 2 vols. (Madrid, 1939-43; reimpr. Barcelona / Girona: Institut d'Estudis Catalans, Diputació de Girona, 2001), pp. 181-3.

Paraules clau:

Josep Batalla, lul·lisme laic, lògica, epistemologia, teologia filosòfica

Key Words:

Josep Batalla, secular Lullism, logic, epistemology, philosophical theology

Resum

Aquest article desarticula de forma raonada algunes acusacions dirigides a un presumpte «lul·lisme laic» que Josep Batalla ha expressat recentment.

Abstract

This article dismantles with reasoned arguments some of the accusations recently expressed by Josep Batalla regarding a so-called «secular Lullism».